

Encyclopædica Britannica;

ELLER, ET ANTAL

FREMSTILLINGER

OM

de fkiønne og nyttige

V I D E N S K A B E R,

I HVILKE DISKURSER

diverse Phænomeners

BESKRIVELSER & FORKLARINGER gives

TILLIGE MED

adskillige befunderlige og færdeeles OBSERVATIONER, ^{o^a}
i Øst og Vest

ILLUSTREREDE MED XXV TIL DEELS COLOREREDE AFBILDNINGER.

Udgivne af en KREDS af DANNEQVINDER paa AMAGER.

I FORELØBIG EET VOLUMEN.

VOL. I.

HAFNIÆ.

Trykt for R. MÓSESÐÓTTIR og J. LOUIS-JENSEN
Og folgt af FLORIAN GRAMMEL, i hans Tryk-Comptoir, Nialsgade.

MMVII

*Festskrift til
Britta Olrik Frederiksen
i anledning af hendes 60-årsdag
den 5. december 2007*

*ved
Florian Grammel, Jonna Louis-Jensen og Ragnheiður Mósedóttir*

Copyright © 2007 forfatterne

Første oplæg i fire eksemplarer 5. december 2007

Anden noget forbedrede elektroniske udgave 2007
http://nfi.ku.dk/publikationer/encyclopaedica_brittanica/

ISBN 978 87 992447 0 6

Sat med "Andron Corpus" af Florian Grammel

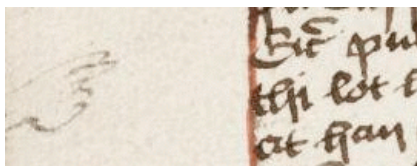
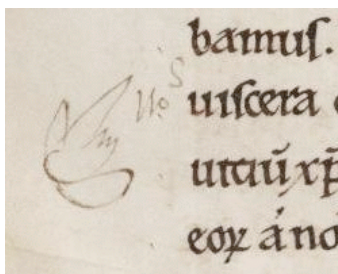
Første oplægs indbinding ved

Sille Bræmer Enke, Natasha Fazlić og Mette Jakobsen

MANICULA

ANNE METTE HANSEN

I en artikel af helt ny dato, 'Om "Buk fra Faar at skille". Et materialfilologisk eksempel fra AM 76 8vo, med en leksikografisk note', nævner fødselaren 'pegende hænder' som et af flere eksempler på paratekstlige elementer i middelalderlige håndskrifter. Det er derfor på sin plads her at bringe en materialfilologisk note om forekomsten af dette håndskriftelement i netop AM 76 8vo med et forslag til en fælles fagterm for dette tegn.

Den pegende hånd er et funktionelt hjælpetegn med et eventuelt dekorativt aspekt. Tegnet forestiller en lille hånd med udstrakt pegefinger som stikker ud af et ærme, og det tegnes i marginen for at fremhæve en bestemt passage i teksten. Det kan enten være anbragt for brugeren eller af brugeren selv. Til forskel fra en understregning i den løbende tekst eller et 'NB' i marginen har den pegende hånd en gestisk bibetydning som rækker ud over den rent påpegende funktion. Den dekorative funktion er sekundær, men udførelsen kan være dekorativ i sig selv.

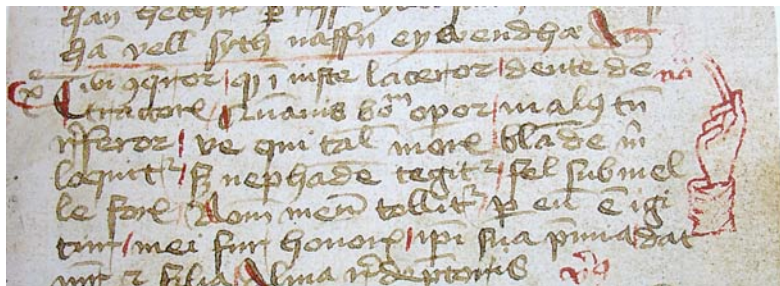
Således beskrives tegnet 'manina'/'manicula' i det kodikologiske glossar *Terminologia del libro manoscritto*: "Disegno che rappresenta una piccola mano con l'indece teso, che esce da una manica di vestito su cui è disposta a volte un'iscrizione, apposto su un margine per attirare l'attenzione su un punto specifico del testo".

I det boghistoriske opslagsværk *Encyclopedia of the Book* finder man den lille hånd under opslagsordet 'digit', og her forklares tegnets funktion som en markør af nyt afsnit: "2. the printer's symbol . This type ornament has a long story, the printed outline of a hand being used as a paragraph mark (...). As with other typographic conventions this was taken from scribal practice, carefully drawn hands pointing to a new paragraph being found in early 12th century (Spanish) manuscripts. It is also known as *fist*, *hand*, or *index*."

Det kan tilføjes at Unicode under "pointing hand symbols" anfører hele seks typer *index*: black/white left pointing, black/white right pointing, white up/down pointing.

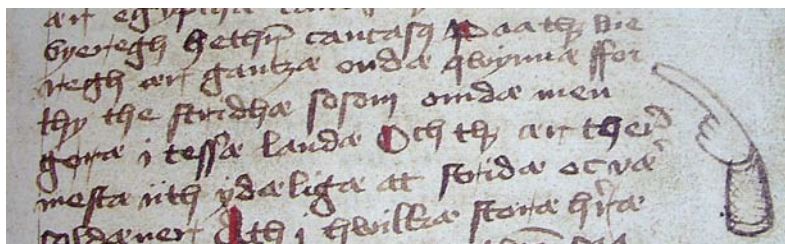
I AM 76 8vo forekommer *maniculae* fire steder. På bl. 9r ved begyndelsen af 'Tibi christe conqueror' og inden for en begrænset del af den gammeldanske *Lucidarius* på bl. 60r, 66v og 72r. De er i Marius Kristensens udgave registreret i noteapparatet som henholdsvis

“en hånd med rød farve” og “en pegende hånd”, og i Kålunds katalog kategoriseres de under betegnelsen “fremhævningsmærker”.

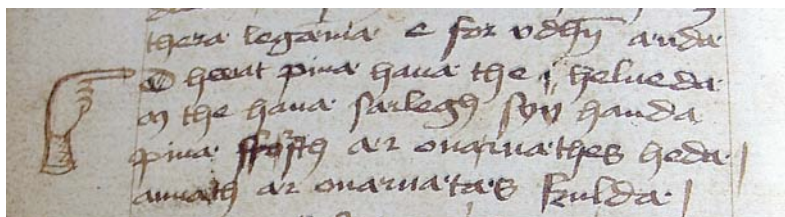
Den første forekomst findes i begyndelsen af håndskriftet i skrive-situation 10 på bl. 9r, linje 12–17. Her har formodentlig rubrikator med rødt blæk tegnet en nogenlunde naturtro højrehånd ud for digtet om bagtalelse. Håndfladen vender udad, pegefingern peger skråt opad mod venstre, tre foldede fingre og tommelfingern er angivet. Det nederste af et løst, foldet ærme danner afslutningen nedad.

De tre forekomster i *Lucidarius* findes i begge de to skrivesituationer hvori denne del af håndskriftet kan inddeles, og i to forskellige tekstafsnit, henholdsvis i den tredje del om skabelsen og det skabte, nærmere bestemt i denne tredjeds geografiske afsnit, i beskrivelsen af Asien, og i den fjerde del om dommedag, i de to afsnit om helvede og himmerige. Hænderne er stiliserede med udadvendt hånddryg og lange pegefingre.

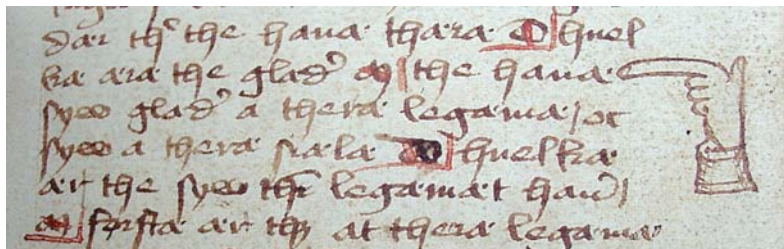
☞ I højre margin på bl. 60r ud for linje 5–9. Pegefingeren peger skråt opad mod venstre, neglen ikke er markeret, tre foldede fingre er angivet, og det nederste af et skraveret ærme med borter danner afslutningen nedad. Teksten der peges på, er:

“Paa thet bie-/regħ ær gantzæ ondæ qwynnæ For/thy the stri-dæ sosom *ondæ men / gøræ i tessæ landæ”. Det markerede afsnit, 60r,4–60v,11 er en nærmere beskrivelse af de kvindelige krigere amazonerne, der lever i Ægypten, fører krig som mænd og er fire alen høje.

☞ I venstre margin på bl. 66v ud for linje 9–11. Pegefingeren peger vandret mod højre, neglen er markeret, tre foldede fingre er angivet, og det nederste af et skraveret ærme med bort danner afslutningen nedad. Teksten ud for fingeren er: “Discipulus hwat pinæ hauæ the

i heluedæ / Magister the hauæ sarlegh syv handa / pinæ”. Denne passage opregner de syv plager i helvede.

☞ I højre margin på bl. 72r ud for linje 15–18. Pegefingeren peger vandret mod venstre, neglen er markeret, tre knyttede fingre samt en tommelfinger er angivet, og det nederste af et skraveret, løst ærme med borter danner afslutningen nedad. Teksten ud for den pegende finger er: “Discipulus huel/kæ æræ the glæder Magister the hauæ / syw glæder a theræ legæmæ, oc / syw a theræ siælæ”. Denne passage i beskrivelsen af Himmerige omhandler de syv legemlige og de syv sjælelige glæder.

Materialfilologiens interesse for marginalier og andre paratekstlige elementer samt disse elementers funktion og brug kan bringe viden om teksters produktion og reception. I håndbogen AM 76 8vo har en medproducent og måske en bruger på nogle få udvalgte steder anbragt nogle iøjnefaldende pegende hænder ud for passager i teksten som de mente gjorde krav på opmærksomhed. Betegnelsen ‘manicula’ for den pegende hånd er god latin; den angiver hvad det drejer sig om, nemlig en lille hånd, den er neutral i forhold til tegnets funktion, og den er ikke mindst gængs inden for international bibliografisk beskrivelse af håndskrifter.

Litteraturliste

- Britta Olrik Frederiksen: 'Om "Buk fra Faar at skille". Et materialfilologisk eksempel fra AM 76 8vo, med en leksikografisk note', *Renæssanceforum* 3, 2007
- Geoffrey Ashall Glaister: *Encyclopedia of the Book*, Second Edition, London 1996
- Marius Kristensen (ed.): *En klosterbog fra middelalderens slutning (AM 76 8°)*, København 1933
- Sigurd Kroon et al. (ed.): *A Danish Teacher's Manual of the Mid-Fifteenth Century I: Transcription and Facsimile*, Lund 1993
- Kristian Kålund: *Katalog over den Arnemagnæanske håndskriftsamling*, København 1889–94
- Marilena Maniaci: *Terminologia del libro manoscritto*, Roma 1998
- se også: Denis Muzerelle: *Vocabulaire codicologique. Répertoire méthodique des termes français relatifs aux manuscrits*, Edition hypertextuelle, 2002–2003 (vocabulary.irht.cnrs.fr/vocab.htm)
- St. Laurentius digital manuscript library. Medieval Manuscripts at Lund University Library – Preservation and Access* (laurentius.lub.lu.se/)
- The Unicode Standard 5.0*, 2007 (www.unicode.org/charts/)